

Občanské právo na brněnské právnické fakultě v období socialismu

Jaromír Tauchen

Právnická fakulta, Masarykova univerzita

E-mail: jaromir.tauchen@law.muni.cz

Civil Law at the Faculty of Law in Brno in the Period of Socialism

Abstract:

This study examines the development of civil law at the Faculty of Law of Masaryk University in Brno during the socialist period (1948–1989). It reflects on the ideological and political influences that shaped both the teaching and application of civil law. Particular attention is paid to the biographical medallions of the key figures of the period, namely Jaromír Blažke, Josef Eliáš and Josef Macur. The study also deals with the development of civil law before 1948 and the events affecting legal education, including the repeated closures of the Brno Faculty of Law. The study provides an insight into the historical development of the field, its main representatives and their scientific research activities in the context of the social changes of the time.

Keywords: Faculty of Law Masaryk University; substantive civil law; procedural civil law; Vladimír Kubeš; Jaromír Blažke; Josef Macur; Josef Eliáš; Jaroslav Turek

Klíčová slova: Právnická fakulta Masarykovy univerzity; Právnická fakulta UJEP; občanské právo hmotné; občanské právo procesní; Vladimír Kubeš; Jaromír Blažke; Josef Macur; Josef Eliáš; Jaroslav Turek

DOI: 10.14712/2464689X.2025.22

Financování: Tato studie vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu „MUNI/A/1504/2023 Aktuální problémy teorie a dějin práva“ podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2024.

1. Úvodem

Nahlížíme-li na občanské právo v širších souvislostech, je nutné si uvědomit, že to není jen znění občanského zákoníku, občanského soudního řádu či jiných souvisejících právních předpisů spadajících do této oblasti, nýbrž jedná se i o výuku občanského práva na právnických fakultách, jeho klíčové představitele a jejich dílo, tedy o historii právní vědy.

Únorové události roku 1948 v Československu a následný vývoj měly zásadní vliv rovněž na oblast právnického vzdělávání a jeho pojetí vůbec, což se výrazně projevilo i na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Občanské právo jako důležitý pilíř právního systému bylo podrobeno ideologickým a politickým vlivům, které formovaly jak jeho výuku, tak i jeho tvorbu a následnou aplikaci. Tato studie se zaměřuje na vývoj občanského práva hmotného a procesního v kontextu brněnské právnické fakulty během socialistického období (1948–1989), přičemž pozornost je věnována jak zkoumání přístupů k výuce, tak i vědeckovýzkumné činnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že brněnská právnická fakulta prošla od svého založení v roce 1919 složitým vývojem, byla dvakrát násilně donucena uzavřít své brány a poprvé na šest, podruhé na téměř dvacet let přerušit svou činnost, není možné toto ve výkladu opomenout, neboť události celofakultního charakteru měly přirozeně zásadní vliv na brněnskou civilistiku a procesualistiku.¹

Kdo se v minulosti ve své badatelské činnosti zabýval dějinami právní vědy a historickým vývojem vysokého školství, zjistil, že se za vším skrývají individuální příběhy lidí, tedy že fakulta není jen budova a její vnitřní zařízení. Stejně tak katedra není jen chodbou, na které se nacházejí příslušné pracovny učitelů daného oboru, ale jsou to konkrétní lidé a jejich práce, která za nimi stojí. Tato studie je proto vystavěna i na biografických medailonech nejvýznamnějších osobností, které byly s občanským právem v Brně v období socialismu spojeny: Jaromíra Blažkeho, Josefa Eliáše a Josefa Macura. Nemohly zůstat opomenuty ani osudy Vladimíra Kubeše, který byl s brněnskou civilistikou rovněž spojen. Tyto medailony tak názorně ukazují, že dějiny oborů jsou vlastně dějinami osobností.

2. Občanské právo před rokem 1948, aneb z čeho bylo možné vycházet, proti čemu a komu se vymezit a co přetrvalo

Právnická fakulta společně ještě s dalšími třemi fakultami Masarykovy univerzity byla založena zákonem z konce ledna 1919 a začala brzy také reálně fungovat. Občanské právo hmotné bylo po celé období první Československé republiky spojeno se jménem jeho ordináře profesora Jaromíra Sedláčka (1885–1945),² kterého je možné bezesporu zařadit

¹ K historickému vývoji brněnské právnické fakulty viz především VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019, 2 díly*. Brno: Masarykova univerzita, 2019; VOJÁČEK, L. Od devítky k devítce (útržky z historie fakulty). *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, roč. 27, zvláštní číslo, s. 5–24; VOJÁČEK, L. Od J. E. Purkyně k zahájení přednášek v nové budově brněnské právnické fakulty. Příspěvek ke dvěma výročí Masarykovy univerzity a její právnické fakulty. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 70–76; VOJÁČEK, L. Právnické fakulty v právní úpravě meziválečného Československa (se zvláštním zřetelem na poměry v Brně). *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, roč. 15, č. 2, s. 147–158; WEINBERGER, O. – KUBEŠ, V. *Brněnská škola právní teorie (normativní teorie)*. Praha: Univerzita Karlova, 2003; SCHELLE, K. a kol. *Právnická fakulta Masarykovy univerzity v Brně*. Brno: Masarykova univerzita, 1991.

² K osobě a dílu Jaromíra Sedláčka z nejnovější literatury viz např. HORÁK, O. Jaromír Sedláček. In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – HORÁK, O. – KOLUMBER, D. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXV. svazek, Biografie právníků S–Ž*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2024, s. 39–40;

společně s Františkem Weyrem, Karlem Englišem či Jaroslavem Kallabem k nejvýznamnějším osobnostem brněnské právnické fakulty meziválečného období. Brno bylo v období první Československé republiky sídlem Nejvyššího soudu, což posloužilo jako odůvodnění návrhu na zřízení Ústavu občanského práva, neboť bylo „přímo předurčeno, aby těžiště zdejší výuky bylo v oborech judiciálních“.³ K vytvoření tohoto ústavu došlo z úsporných důvodů až po čtyřech letech v dubnu 1928, a kromě vedoucího Jaromíra Sedláčka působila na tomto ústavu pouze jedna pomocná vědecká síla (Jaroslav Schenk). Mezi hlavní úkoly ústavu náleželo vypracovávání bibliografie domácí i zahraniční civilistiky a přehledů judikatury (nejen československého Nejvyššího soudu, ale např. i německého Říšského soudu či francouzského Kasačního soudu).⁴

Jaromír Sedláček jako tvář brněnské civilistiky meziválečného období přejal od Františka Weyra jeho pojetí práva a ve svých pracích se snažil aplikovat normativní teorii na soukromoprávní disciplíny. Jeho první významnější práce nesla název *Vlastnictví a vlastnické právo*⁵ a kriticky v ní zhodnotil pojetí vlastnictví a vlastnického práva. Postupně vydával jednotlivé části obligačního práva, kde se soustředil na obecné výklady o smlouvách a splnění právních povinností.⁶ Pro studenty brněnské právnické fakulty pak vypracoval i skripta k obecné části občanského práva.⁷ Sedláčkovo zaměření bylo však velmi široké a v jeho bibliografii lze nalézt tituly i z oblasti rodinného práva či prvorepublikové pozemkové reformy. Jeho práce byly známy svou důkladností a inovativním přístupem k tradičním právním otázkám. Sedláček svými monografiemi a články a přístupem k právu ovlivnil celou generaci právníků a zanechal trvalý odkaz v oblasti občanského práva, což dodnes platí především o komentáři ke všeobecnému občanskému zákoníku, jehož byl společně s Františkem Roučkem editorem.⁸

VOJÁČEK, L. – SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. Díl 2., 1989–2019*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 390–392; HORÁK, O. *Brněnská normativní civilistika (postavy – projekty – polemiky)*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, zvláště s. 23–43; HORÁK, O. Brněnská normativní civilistika – Jaromír Sedláček a jeho žáci. In: HORÁK, O. – TAUCHEN, J. – GÁBRIŠ, T. (eds.). *Školy, osobnosti, polemiky. Pocta Ladislavu Vojáčkovi k 65. narozeninám*. Brno: The European Society for History of Law, 2017, s. 154–164; HORÁK, O. Jaromír Sedláček a brněnská normativní škola. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2010, roč. 18, č. 4, s. 411–417. Ze starší literatury lze upozornit na SCHELLEOVÁ, I. *Život a dílo prof. JUDr. Jaromíra Sedláčka*. Brno: Masarykova univerzita, 1993.

³ A MU (Archiv Masarykovy univerzity), fond J XIII, ka. 5, návrh na zřízení Ústavu občanského práva a Ústavu trestního práva z 30. června 1927.

⁴ VOJÁČEK – SCHELLE – TAUCHEN, *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. Díl I., 1919–1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2019, s. 136.

⁵ SEDLÁČEK, J. *Vlastnictví a vlastnické právo: kritický pokus*. Brno: Barvič & Novotný, 1919.

⁶ SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. I., Obecné nauky o právních jednáních obligačních a o splnění závazků*. Brno: Nákladem československého akademického spolku Právník, 1924; SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. II., Speciální ustanovení o jednotlivých typech smluvních*. Brno: Nákladem československého akademického spolku Právník, 1926; SEDLÁČEK, J. *Obligační právo. III., Mimosmluvní závazky, jednatelství a versio in rem – náhrada škody – nekalá soutěž*. Brno: Nákladem československého akademického spolku Právník, 1929.

⁷ SEDLÁČEK, J. *Nástin akademických přednášek z občanského práva. I., Všeobecná část*. Brno: Nákladem Čsl. akadem. spolku Právník, 1923.

⁸ SEDLÁČEK, J. – ROUČEK, F. (eds.). *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I–VI*. Praha: Právnické knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1935–1937 (reprint v letech 1998, 2002 a 2013).

Na to, že brněnští normativisté byli kromě výborných teoretiků rovněž praktiky, poukázal před časem Ondřej Horák,⁹ a ve vzpomínce na svého učitele to potvrzuje ve svých před nedávnem znovu vydaných a doplněných pamětech Vladimír Kubeš: „Sedláček nebyl sice žádný řečník, zato však opravdový vědec a učitel, jenž jasně mezi jiným věděl, že teorie a praxe je rub a líc jedné a téže věci a že nemůže existovat skutečně dobrý teoretik, jenž neprošel po delší dobu juristickou praxí – a naopak. V jeho semináři se nám dostávalo tolik skvělých rad a poučení, že snad za většinu toho, co vím v oblasti práva, vděčím jeho podnětům.“¹⁰ Svého učitele si velmi cenil i další žák a stejně jako Kubeš představitel druhé generace pedagogů brněnské právnické fakulty Václav Chytil: „... Dr. Jaromír Sedláček, vynikající odborník v občanském právu. Weyrův stoupenec ve vědecké metodologii. Snažil se tu a tam zabrousit na kluzký led filozofie s malým zdarem, nejen básníkem se rodíme, i filozofem. Požíval mezi českými právníky nemalé úcty pro svůj interpretační um a ovšem ti posluchači, kteří se chystali na advokátní nebo soudcovskou kariéru, oceňovali a plnili jeho pro mne únavné přednášky velmi horlivě. Měl jim co říci, měl je čemu naučit. „Výplácelo se“ chodit na Sedláčka.“¹¹ Na Sedláčka však neměli ve své době všichni pozitivní názor, jak ukazují např. paměti Jana Krčmáře.¹²

Druhým představitelem oboru občanského práva hmotného ve třicátých letech byl Sedláčkův žák Vladimír Kubeš (1908–1988).¹³ Po absolvovaných studiích na reálném gymnáziu v Brně, na brněnské, heidelberské a pařížské právnické fakultě byl Kubeš v roce 1930 promován doktorem práv. Následně studoval také na brněnské filozofické fakultě a absolvoval studijní pobyty v Berlíně a ve Vídni. Počátkem roku 1931 vydal svou první knihu s názvem *Příspěvek k nauce o žalobách z obohacení*¹⁴ oceněnou cenou právnické fakulty. V březnu 1934 byl jmenován univerzitním docentem na základě habilitačního spisu *Smlouvy proti dobrým mravům*,¹⁵ za kterou v roce 1935 získal cenu I. třídy České akademie věd a umění v Praze jako za nejlepší knihu v oblasti soukromého práva vydanou tiskem v letech 1932–1934. Na základě své další knihy *Nemožnost plnění a právní norma*¹⁶ byl Kubeš v roce 1938 navržen za mimořádného profesora Právnické fakulty Masarykovy univerzity, avšak vzhledem k následným událostem a uzavření českých vysokých škol ke jmenování již nedošlo. Ve třicátých letech a první polovině čtyřicátých let působil Kubeš rovněž v právní praxi, a to v soudnictví a u moravskoslezské finanční prokuratury v Brně.

⁹ HORÁK, Brněnská normativní civilistika (postavy – projekty – polemiky), zvláště s. 150–151.

¹⁰ KUBEŠ, V. (aut.) – TAUCHEN, J. (ed.). ... a chtěl bych to všechno znovu: filozofické vypořádání s pesimistickým světovým názorem. 2., doplněné a upravené vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 39.

¹¹ CHYTEL, V. (aut.) – VOJÁČEK, L. (ed.). Vzpomínám si. Z pamětí Englišova žáka 2. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 163–164.

¹² K tomu HORÁK, O. „Musím Vám říci, že případám si jako nejmladší dcera Learova.“ Jan Krčmář, Jaromír Sedláček a jedno skrývané napětí meziválečné civilistiky. In: BUBELOVÁ, K. – FRÝDEK, M. (eds.). *Polemiky a spory v právní vědě*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2010, s. 41–48.

¹³ K osobě a dílu Vladimíra Kubeše z nejnovější literatury viz např. HORÁK, O. Vladimír Kubeš. In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – HORÁK, O. – KOLUMBER, D. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXIV. svazek, Biografie právníků K–Ř*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2023, s. 279–281; VOJÁČEK – SCHELLE – TAUCHEN, *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. Díl 2., 1989–2019*, s. 357–360 či VEČEŘA, M. Vladimír Kubeš, právní filosof, právník a pedagog. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2008, roč. 16, č. 1, s. 105–111.

¹⁴ KUBEŠ, V. *Příspěvek k nauce o žalobách z obohacení*. Brno: Právnická fakulta MU, 1931.

¹⁵ KUBEŠ, V. *Smlouvy proti dobrým mravům*. Praha: Orbis, 1933.

¹⁶ KUBEŠ, V. *Nemožnost plnění a právní norma*. Praha: Orbis, 1938.

Od roku 1931 soustavně publikoval v tuzemských i zahraničních právnických časopisech. V období nacistické okupace napsal, avšak již nepublikoval práci o vlivu mimořádných poměrů (jako byla např. válka) na platnost a plnění smluv.¹⁷

Občanské právo procesní¹⁸ bylo na brněnské právnické fakultě v meziválečném období spojeno především s profesorem Františkem Vážným starším (1868–1941),¹⁹ který náležel v této době ke klíčovým představitelům československé procesualistiky. Jelikož zároveň vykonával funkci druhého předsedy Nejvyššího soudu, kde pobýval většinu svého času, nikdy si k fakultě nevytvořil užší vazby. Vážný je do dnešních dnů znám především jako editor sbírky judikatury Nejvyššího soudu. Jeho práce²⁰ byly charakteristické svým výhradně praktickým zaměřením, avšak zároveň bez větších teoretických úvah. Jak výstižně konstatoval Petr Lavický, „Vážný tak zůstane v dějinách právnické fakulty zapsán spíše jako vynikající pedagog, než jako autor vědeckých pojednání.“²¹ Vybrané části civilního procesu přednášeli a vědeckou činnost v oblasti občanského práva procesního vyvíjeli Vážného žáci soukromí docenti Adolf Procházka (1900–1970),²² Karel Gerlich (1905–1944)²³ a Hynek Bulín (1908–1996).²⁴

Přetržku ve vývoji oboru občanského práva hmotného i procesního znamenalo uzavření českých vysokých škol v listopadu 1939 a následné persekuce, kterým byli vysokoškolští profesori jako představitelé české inteligence vystaveni v období nacistické okupace. Až na výjimky přestali být brněnští civilisté a procesualisté publikačně činní a svou vědecko-výzkumnou činnost výrazně omezili. Poslední měsíce druhé světové války však tragicky zasáhly do vývoje obou oborů, neboť v listopadu 1944 se stal obětí spojeneckého bombardování Brna Karel Gerlich a v dubnu 1945 Jaromír Sedláček. Již v roce 1941 zemřel

¹⁷ KUBEŠ, V. (aut.) – TAUCHEN, J. (ed.). *Mimořádné poměry a smlouvy úplatné*. Brno: Masarykova univerzita, 2023.

¹⁸ Velmi podrobný přehled o vývoji občanského práva procesního v Brně v meziválečném období podal LAVICKÝ, P. Civilní proces na brněnské právnické fakultě mezi světovými válkami. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, roč. 27, zvláštní číslo, s. 91–106.

¹⁹ K osobě a dílu Františka Vážného st. z nejnovější literatury viz např. SCHELLEOVÁ, I. František Vážný. In: SCHELLE – TAUCHEN – HORÁK – KOLUMBER (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXV. svazek, Biografie právníků S–Ž*, s. 443–446.

²⁰ VÁŽNÝ, F. *O ústrojí a příslušnosti soudů*. Praha: Nákladem Čs. Akademického spolku Právnický, 1923 či VÁŽNÝ, F. *Pracovní soudy*. Praha: Nákladem Čs. Akademického spolku Právnický, 1934.

²¹ LAVICKÝ, P. Civilní proces na brněnské právnické fakultě mezi světovými válkami. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, roč. 27, zvláštní číslo, s. 96.

²² K osobě a dílu Adolfa Procházky viz SCHELLE, K. Adolf Procházka. In: SCHELLE – TAUCHEN – HORÁK – KOLUMBER (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXIV. svazek, Biografie právníků K–Ř*, s. 742–744 či RÁZKOVÁ, R. 100. výročí narození prof. JUDr. Adolfa Procházky. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2000, roč. 8, č. 2, s. 261–262.

²³ K životním osudům a dílu Karla Gerliche viz HORÁK, O. Karel Gerlich. In: SCHELLE, K. – TAUCHEN, J. – HORÁK, O. – KOLUMBER, D. (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXIII. svazek, Biografie právníků A–J*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2022, s. 547–549; HORÁK, O. Gerlich, Karel. In: *Biografický slovník českých zemí. XIX. sešit: Fu–Gn*. Praha: Academia 2016, s. 611 či BULÍN, H. Za Karlem Gerlichem. *Právnický*, 1944, roč. 83, č. 10, s. 347–349.

²⁴ K životním osudům a dílu Hynka Bulína viz HORÁK, O. – VOJÁČEK, L. Hynek Bulín. In: SCHELLE – TAUCHEN – HORÁK – KOLUMBER (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXIII. svazek, Biografie právníků A–J*, s. 249–252; VOJÁČEK, L. – HORÁK, O. Za právníkem a historikem Hynkem Bulínem. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2007, roč. 15, č. 1, s. 91–93; VOJÁČEK, L. Hynek Bulín. In: SKŘEJKOVÁ, P. (ed.). *Antologie československé právní vědy v meziválečném období (1918–1938)*. Praha: Linde, 2009, s. 210–221.

František Vážný. Občanské právo hmotné i procesní tak během okupace ztratilo své dva hlavní představitele a vedle Kubeše svou pravděpodobně největší naději.

Sedláčkovým nástupcem se stal Vladimír Kubeš, který byl v červnu 1945 jmenován řádným profesorem občanského práva a právní filozofie a který zároveň stanul v čele Ústavu pro právo občanské. Kubeš však nebyl jen ryzím civilistou a v poválečném období začal oblast občanského práva pomalu opouštět. Kubešovu vědeckou kariéru lze rozdělit do pomyslných tří částí: civilistické, ústavněprávní (či státovědecké) a právně filozofické. Po skončení druhé světové války nastalo v Kubešově práci období ústavněprávní, kdy se podílel na diskuzích o přípravě nové československé ústavy a sám také vypracoval její návrh. Státovědeckou tematikou se Kubeš zabýval ještě jednou, a to v roce 1968, kdy se aktivně zapojil do probíhajících diskuzí o státoprávním uspořádání Československa a do snah o státoprávní rehabilitaci postavení Moravy v rámci připravované federace. Třetí, právně filozofické období, u Kubeše probíhalo zejména v posledních dvaceti letech jeho života, tedy v době probíhající normalizace, kdy mu nebylo dovoleno v Československu publikovat.²⁵ V tomto období se již právní filozofií zabýval téměř výhradně.

Kubeš občanské právo po válce jako jediný přednášel, ale žádná pojednání z tohoto oboru však v jeho bibliografii nenajdeme.²⁶ Pod tím zřejmě podepsala velká zátěž způsobená zkouškami a jeho zmíněné ústavněprávní angažmá. Opakovací cvičení z občanského práva vedli suplenti František Korec, Jaroslav Jurka a Emanuel Kozáček.²⁷

Adolf Procházka pobýval v období druhé světové války v londýnském exilu, kde vykonával funkci předsedy Právní rady. Hned po přesunu na osvobozené území se stal ministrem zdravotnictví za lidovou stranu v první i druhé vládě Zdeňka Fierlingra a v první vládě Klementa Gottwalda a na fakultě již fakticky nepobýval; upřednostnil tak politickou dráhu před akademickou činností. Jediným procesualistou na fakultě zůstal Hynek Bulín, který byl jmenován mimořádným profesorem civilního řízení a po Františku Vážném st. převzal výuku tohoto oboru. Stejně jako Kubeš si Bulín prohluboval své znalosti na zahraničních univerzitách a disponoval bohatými praktickými zkušenostmi z právní praxe, v níž po vzoru svého otce působil jako advokát.²⁸

3. Proměny občanského práva po únoru 1948 až do zrušení fakulty

Politické události roku 1948 zásadně ovlivnily československé vysoké školství, právnické fakulty nevyjímaje. Komunisté převzali kontrolu nad celým vzdělávacím systémem, což vedlo k ideologické indoktrinaci, výraznému omezení akademické svobody, změnám ve studijním plánu a zásahům do obsahu některých předmětů, jakož i k systematicky prováděným politickým čistkám v profesorském sboru.

²⁵ První Kubešovou čistě právně filozofickou prací byla *Právní filosofie XX. století (kantismus, hegelianismus, fenomenologie a teorie myšlenkového řádu)*. Brno: nákladem Čs. Akademického spolku Právníků, 1947.

²⁶ Jedinou výjimku tvoří nedokončený padesátistránkový rukopis skript zřejmě z roku 1946 s názvem *Právo občanské. Kniha první, Právo věcné*, který se nachází v tzv. starém fondu Ústřední knihovny Právnické fakulty Masarykovy univerzity pod signaturou 22-B-5.

²⁷ *Seznam přednášek, které se budou konati na Masarykově universitě v Brně v zinním běhu studijního roku 1945/1946*. Brno: Masarykova universita, 1945, s. 6.

²⁸ VOJÁČEK, L. – HORÁK, O. Prof. JUDr. Dr.h.c. Hynek Bulín, CSc. *Právněhistorické studie*, 2012, č. 41, s. 434–437.

V době únorových událostí stál v čele brněnské právnické fakulty profesor občanského práva a právní filozofie Vladimír Kubeš, který v akademickém roce 1947/1948 působil jako děkan fakulty. Vzhledem ke své předchozí politické kariéře v národněsocialistické straně a autorství „reakčního“ návrhu nové poválečné ústavy nebylo pochyb o tom, že právě Kubeš bude mezi prvními, kteří budou muset fakultu a s ní o obor občanského práva opustit. Profesorský sbor brněnské právnické fakulty se ještě v době únorové krize pokusil zachránit hrozící krizovou situací tím, že se postavil za svolání prvního akčního výboru právnické fakulty a navrhl Vladimíra Kubeše, aby se stal jedním z jeho členů. Tento návrh byl akceptován, a na zápisu z jednání fakultního akčního výboru z 26. února 1948 je Kubeš skutečně uveden jako jeho místopředseda.²⁹ Tento stav však vydržel pouze jediný den a v reorganizovaném fakultním akčním výboru již nebyli zastoupeni žádní členové profesorského sboru. Tento akční výbor Kubeše tzv. „vyakčnil“, jak zněl dobový termín pro vyloučení z dané instituce, a zakázal mu vstup na fakultu.³⁰

Kubeš disponoval zprávami ze Zemského národního výboru o hrozcích masových demonstracích brněnských studentů na podporu demokracie a rovněž od studentů právnické fakulty věděl o jejich snahách zvrátit nastalou situaci na fakultě a postavit se za něj. Aby zabránil střetu studentů s dělníky a následnému krveprolití, zveřejnil v následujících dnech v brněnském tisku výzvu,³¹ ve které se přihlásil k socialismu a vyzval studenty k pokoji a klidu.³² To, že tato výzva byla účelově formulovaná, bylo akčnímu výboru jasné, a Kubeš se na rozdíl od některých jiných rovněž vyakčněných profesorů a soukromých docentů na fakultu již nevrátil.

Kubeš byl rovněž předsedou Společnosti pro mezinárodní právní ochranu mládeže, která sídlila v přízemí budovy právnické fakulty, a vedl k ní zvláštní vchod, takže by nepřišel do přímého kontaktu se studenty. Přesto mu nebylo umožněno vstupovat do budovy a tuto společnost musel z fakulty přestěhovat.³³ Pro Kubeše byl nucený odchod z právnické fakulty první velkou životní ranou, a další ho teprve čekaly. Ihned po svém vyakčnění si uvědomil, jak ostatně konstatoval František Weyr ve svých pamětech, že „má být hrubým zásahem hrstky anonymních, odborně zcela nekompetentních primitivů nadále vyloučen z činnosti, pro niž cítil v sobě nejen povolání, nýbrž i nadání, tj. vědce a vysokoškolského učitele“.³⁴

Na konci února 1948 tak skončila éra poválečného občanského práva spojená s Vladimírem Kubešem³⁵ a nastoupilo nové krátké pouhé dva a půl roku trvající období spoje-

²⁹ A MU, fond A 22 Akční výbor Právnické fakulty MU Brno, ka. 1, zápis ze zasedání Akčního výboru Právnické fakulty Masarykovy univerzity z 26. února 1948.

³⁰ SCHELLE, K. – VOJÁČEK, L. Persekce studentů a učitelů na brněnské právnické fakultě po únoru 1948. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 4, s. 302.

³¹ KUBEŠ, V. Volám k vysokoškolské mládeži. *Rovnost*, 3. březen 1948, s. 1.

³² Kubeš vysvětluje pozadí této výzvy a své pohnutky ve svých pamětech KUBEŠ (aut.) – TAUCHEN (ed.). ... a chtěl bych to všechno znovu: filozofické vypořádání s pesimistickým světovým názorem, s. 142–143. K tomu rovněž WEYR, F. (aut.) – UHDEOVÁ, J. (ed.). *Paměti 3. Za okupace a po ní (1939–1951)*. Brno: Atlantis, 2004, s. 128–129.

³³ KUBEŠ (aut.) – TAUCHEN (ed.). ... a chtěl bych to všechno znovu: filozofické vypořádání s pesimistickým světovým názorem, s. 144.

³⁴ WEYR (aut.) – UHDEOVÁ (ed.). *Paměti 3. Za okupace a po ní (1939–1951)*, s. 129.

³⁵ Vladimíru Kubešovi v období od jeho vyakčnění z právnické fakulty až do jeho zatčení v únoru 1949 žádná práce publikována nebyla. Začal psát skriptu s názvem *Mezinárodní právo soukromé*, která však vzhledem

né s bývalým advokátem a absolventem brněnské právnické fakulty Jaromírem Blažkem (1910–1966). Ten na fakultu přišel v únorových dnech, ne ovšem jako učitel, nýbrž jako člen akčního výboru. Charakteristickým rysem prvních měsíců po komunistickém převratu byla určitá improvizace. Místo vyakčňených profesorů začali vyučovat nehabilitovaní suplenti, kteří pokračovali ve výuce i v následujících semestrech. Tito suplenti často postrádali jakékoli předchozí pedagogické zkušenosti a i dosavadní vědeckovýzkumná činnost absentovala.

Jelikož se po vyhození Kubešovi uvolnila pozice ordináře občanského práva, byl právě Blažke pověřen výukou tohoto oboru. Fakultní akční výbor požadoval, aby se Blažke stal smluvním profesorem. V prvních měsících přednášel Blažke ještě bez nároku na plat, profesorem oborů občanského práva a právní filozofie (jako jeho předchůdce Vladimír Kubeš) byl jmenován v březnu roku 1949, ovšem na rozdíl od Kubeše se Blažke předtím nehabilitoval a nemohl vykázt žádnou předchozí vědeckovýzkumnou ani soustavnou pedagogickou činnost. Z dnešního pohledu možná překvapí, že personální obsazení pro právní praxi důležitého oboru občanského práva bylo řešeno tímto způsobem, avšak jak bude ještě dále ukázáno, v období socialismu nenáleželo občanské právo z hlediska rozsahu výuky k oborům, které by disponovaly rozsáhlejší časovou dotací. Blažke sám přednášel a vedl semináře z jednotlivých částí občanského práva hmotného, a také praktická cvičení. Kromě toho přednášel i dějiny právní filozofie. Po dobu pouhého jednoho semestru vypsál soukromý docent komercionalista František Bauer (1907–1991) specializační přednášky s názvem „O znárodnění z hlediska občanského práva“.³⁶

Občanskému právu se nevyhnula ani reforma studia, jejímž důsledkem bylo přestrukturování předmětů v jeho rámci a posílení ideologizace výuky zavedením marxistických předmětů. Naopak výuka občanského práva byla po provedených změnách značně poddimenzována. Nově se studium nedělilo na oddíly, jako tomu bylo doposud, nýbrž na ročníky.

Občanské právo bylo situováno až do třetího ročníku a mělo dotaci pouhé 2 hodiny přednášek a v případě zájmu mohli studující navštěvovat i seminář. Srdce nejednoho právního historika tehdy asi zaplesalo, neboť v porovnání s velmi nízkou hodinovou dotací občanského práva se v zimním semestru vyučovaly Obecné dějiny státu a práva 6 hodin, Dějiny státu a práva SSSR 4 hodiny a v letním semestru pak Dějiny státu a práva ČSR dokonce 7 hodin.³⁷

Podle sovětského vzoru se koncem roku 1949 na fakultě začalo připravovat zavedení katedrálního systému, jak ho známe dnes. Katedry se zformovaly na fakultě počátkem roku 1950 a v jejich čele měl stát politicky zodpovědný ředitel. Občanské právo bylo začleněno do katedry judičiální, která zahrnovala obory občanské právo hmotné a procesní a trestní právo. Jejím ředitelem se překvapivě nestal Jaromír Blažke, který se postavil do čela

k dalším událostem nedokončil; jejich dvaatřicetistránkový rukopis je uložen v Kubešově osobním fondu v Archivu Masarykovy univerzity.

³⁶ *Seznam přednášek, které se budou konati na Masarykově universitě v Brně v zimním běhu studijního roku 1948–49*. Brno: Masarykova universita, 1948, s. 11.

³⁷ VOJÁČEK – SCHELLE – TAUCHEN, *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. Díl I., 1919–1989*, s. 270.

katedry marxismu-leninismu, nýbrž docent trestního práva František Poláček.³⁸ Dále se ustavily kromě již vzpomenuté katedry marxismu-leninismu katedra politické ekonomie, sovětského práva, teorie a dějin práva, mezinárodního práva, ústavního práva a správního práva. Na katedře judiciální působili z civilistů a procesualistů Jaromír Blažke, Hynek Bulín, Dr. Dohnálková a Dr. Selucký.

V případě personálního obsazení oboru občanského práva procesního v poúnorovém období k žádným zásadním personálním změnám nedošlo. Výuka tohoto oboru, která byla po reformě situována do třetího a čtvrtého ročníku s týdenní hodinovou dotací 4 + 8 hodin, byla nadále ponechána Hynku Bulínovi. Toho tehdy Bedřich Rattinger ve zprávě o stavu brněnské právnické fakulty z ledna 1950 charakterizoval následovně: „Dr. Bulín, kandidát strany, mimořádný profesor civilního práva procesního, vydal hromadu skript a přednáší civilní proces normativním způsobem. Sociálním původem je z velkobožoasie, syn známého brněnského reakčního advokáta dr. Bulína. Formálně se snaží přizpůsobit se daným poměrům, je jako měšťácký právník velmi vzdělaný a stranická organizace se ho snaží lépe přitáhnout a ovlivňovat. ... Případ si vyžaduje dalšího šetření.“³⁹ Před reformou vypisoval Bulín kromě obecných přednášek z občanského práva procesního, praktických cvičení a semináře ještě přednášky z konkurzního a vyrovnávacího řízení a z řízení exekučního.⁴⁰ Po reformě byla dvě posledně jmenovaná řízení již vyučována v rámci jednoho předmětu. Když byla na konci června 1950 vládním nařízením č. 81/1950 Sb. zrušena Právnická fakulta Masarykovy univerzity, uzavřela se tím i tato krátká etapa ve vývoji občanského práva hmotného a procesního na brněnské právnické fakultě.

3.1 Jaromír Blažke, advokát, který se stal profesorem občanského práva bez předchozí habilitace

Jelikož Jaromír Blažke převzal po únoru 1948 výuku občanského práva hmotného, tuto si monopolizoval a situoval se do role jediného představitele tohoto oboru, je nutné se jeho osobnosti a dílu věnovat na následujících stranách podrobněji.⁴¹ Jaromír Blažke se narodil 24. srpna 1910 v Uherském Brodě v rodině zámečnicka. Stejně jako jeho otec se vyučil tomuto oboru, po maturitě na reálném gymnáziu v rodném městě vystudoval v letech 1929–1934 Právnickou fakultu Masarykovy univerzity, kde o rok později získal titul doktora práv. V roce 1936 se oženil s Vlastimilou Dokládalovou, která byla v domácnosti.

³⁸ BELEŠ, A. František Poláček. Profesor trestního práva v čase tranzice k totalite. In: GREGOR, M. – LYSÝ, M. – MARTINCOVÁ, L. (eds.). *Dějiny Právnické fakulty Univerzity Komenského. III, Profesori*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2023, s. 474.

³⁹ ABS, fond MNB, sig. MNB 79, Dubová Růžena, s. 125, zpráva náměstka generálního tajemníka Národního shromáždění Dr. Bedřicha Rattingera adresovaná Krajskému sekretariátu KSČ v Brně o Právnické fakultě Masarykovy univerzity z 23. ledna 1950.

⁴⁰ *Seznam přednášek, které se budou konati na Masarykově universitě v Brně v zimním běhu studijního roku 1948–49*, s. 11; *Seznam přednášek, které se budou konati na Masarykově universitě v Brně v letním běhu studijního roku 1948–49*. Brno: Masarykova universita, 1949, s. 12.

⁴¹ K životu Jaromíra Blažkeho viz A MU, fond A I RMU, osobní spis Jaromír Blažke, ka. 14; Archiv Mendelovy univerzity v Brně, fond R II, osobní spis Jaromír Blažke, č. 45/28; SCHELLEOVÁ, I. *Prof. JUDr. Jaromír Blažke*. Brno: Masarykova univerzita, 1993; VOJÁČEK, L. Blažke Jaromír 1910–1966. In: *Biografický slovník českých zemí*, 5. sešit, Praha: Libri, 2006, s. 561–562; VOJÁČEK – SCHELLE – TAUCHEN, *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. Díl 2., 1989–2019*, s. 305–307.

Pečoval celkem o pět dětí: Evu (*1931), Jaromíra (*1933), Jaroslava (*1938), Jarmilu (*1947) a Jaromíru (*1950).

Po studiích se Blažke vydal na dráhu advokacie, nejprve se stal advokátním koncipientem a v roce 1940 si otevřel ve Velké Bíteši vlastní advokátní praxi. Již během gymnaziálních let vstoupil do komunistické strany (1927) a politicky aktivní byl i na vysoké škole, například jako předseda brněnské organizace Komunistické studentské frakce a Jednoty nemajetných a pokrokových studentů. V roce 1942 byl zatčen Gestapem pro podezření z ilegální činnosti a po dobu tří měsíců vězněn. Po osvobození působil ve stranických a veřejných funkcích – jako předseda MNV ve Velké Bíteši (1945), člen Ústředního národního výboru v Brně a viceprezident Moravské advokátní komory. Kromě toho byl v bezprostředně poválečném období aktivní také v obchodní a živnostenské komoře, vykonával funkci viceprezidenta rozhodčího soudu brněnské plodinové burzy, a dokonce se stal i národním správcem.

Další etapa v Blažkeho profesním životě započala v říjnu 1947, kdy byl nejprve pověřen přednáškami na Vysoké škole sociální a poté přešel na právnickou fakultu, kde jako předseda akčního výboru řídil očistu fakulty „od reakčních živlů“. Blažke se rovněž aktivně zapojil do rekodifikačních prací právnické dvouletky v rámci komisi pro občanské a rodinné právo. Právě výkon nejrůznějších veřejných funkcí na úkor práce pro fakultu a rozvoje jím vyučovaného oboru se stal i předmětem dobové kritiky, jak uvádí zpráva o stavu brněnské právnické fakulty z ledna 1950: „Lze říci, že od února 1948 vykonal velmi mnoho, avšak dopouští se ve své práci určitých chyb, které jsou kritizovány studenty. Jeho mimobrněnská činnost, kodifikační práce, ideologická sekce, přednášková činnost v Bratislavě a na Slovensku vůbec, účast na politickém a kulturním životě v Brně, mají za následek, že do poloviny listopadu m.r. svou děkanskou a profesorskou funkci řádně nevykonával. Na přednášky nepřichází řádně připraven a spoléhá se na svoje znalosti, které v těchto oborech nesporně má. Zdá se, že nepřednáší příliš systematicky. Je kritizován za to, že nevydal žádná skripta, sám má odmítavý postoj k vydání skript. Teprve nyní mají být vydána krátká skripta o dvanácti stránkách. Doporučuji, aby soudr. Blažkemu bylo uloženo, aby se především věnoval profesuře a děkanství na právnické fakultě, aby postupně omezoval svoji všestrannost ve vědecké práci a snažil se získat další učitele pro některé předměty, které sám přednáší.“⁴²

Velmi kriticky až s opovržením v kontextu úrovně právní vědy pěstované po roce 1948⁴³ pohlížel na Blažkeho ve svých pamětech František Weyr: „... kde se vzal, tu se vzal – advokát z Velké Bíteše dr. Jaromír Blažke, který byl novým pokrokovým režimem záhy promován na řádného universitního profesora s prominutím dosud obvyklých mezistupňů (docentury a mimořádné profesury). Z jeho vědecké činnosti zůstal budoucnosti zachován pouze osmnáctistránkový litografický traktát ... „Nedostatky definice státu a práva v měšťácké právní vědě“ ... Poněvadž jde o publikaci, která podle mého soudu následkem svého obsahu může se v budoucnosti státi bibliofilskou raritou a unikátem,

⁴² ABS, fond MNB, sig. MNB 79, Dubová Růžena, s. 123, zpráva náměstka generálního tajemníka Národního shromáždění Dr. Bedřicha Rattíngera adresovaná Krajskému sekretariátu KSČ v Brně o Právnické fakultě Masarykovy univerzity z 23. ledna 1950.

⁴³ Kritiku nových poměrů ve vědě po roce 1948 podal Weyr také v knize, která byla v loňském roce vydána z jeho písemné pozůstalosti: WEYR, F. (aut.) – TAUCHEN, J. (ed.). *Filozofie, politika a právo. Studie z let 1948–1951*. Brno: Masarykova univerzita, 2024.

a poněvadž není vyloučeno, že by se jednou mohla vůbec ztratit, zmiňuji se zde o ní výslovně a pečlivě budu pro příští vědecké generace opatrovati jediný exemplář, k němuž jsem se dostal laskavostí jednoho svého nevyhozeného fakultního kolegy.⁴⁴ Bohužel tato zmíněná Blažkeho publikace není k nalezení v žádném knihovním katalogu ani v dostupných archivních fondech.

Na začátku akademického roku 1949/1950 se Blažke stal děkanem právnické fakulty a tuto funkci zastával i v době její likvidace. František Weyr označil děkana Blažkeho za jednoho ze dvou vrahů brněnské právnické fakulty a dával mu za vinu její zánik. Dále necháme mluvit jeho paměti: „... Tím byla tedy tato škola – alespoň podle očekávání jejích vrahů – definitivně zabita. ... Smrtelná choroba, která vedla k její konečné zkáze, počínala se již v březnu roku 1948, když jejího vedení zmocnili se Troglodyti. ... Věděl jsem, že tato fakulta již v onom březnu roku 1948 přestala být skutečnou universitní ‚fakultou‘, nýbrž že tu šlo o něco, co se sice odehrávalo náhodou v téže budově, a ve formách, které navenek mohly u prostomyslných lidí vzbuzovati dojem, že tu jde o vysokoškolský provoz. Zaslvěcenci však věděli, že nešťastná fakulta ve skutečnosti nezemřela teprve v červenci roku 1950, nýbrž již v březnu roku 1948.“⁴⁵

Ačkoliv bylo členům učitelského sboru zrušené brněnské právnické fakulty přislíbeno, že budou moci přejít na jiná pracoviště a především na pražskou a bratislavskou právnickou fakultu, jediným z těch, kteří byli do Prahy převedeni, byl právě děkan Blažke. Ten od října 1950 stanul v čele Katedry občanského práva, na které však nepůsobil dlouho a po názorových rozporech se svými kolegy ji musel opustit. Jak k tomu ve svých pamětech poznamenal Viktor Knapp, „... vedoucím katedry byl Blažke, který ale zakrátko upadl v nemilost (kvůli ženským a kvůli nějakým pochybným kšeftům), takže se vrátil do Brna, kde se stal profesorem zemědělsko družstevního práva snad na Vysoké škole zemědělské nebo na technice, anebo na nějaké podobné vysoké škole. Jeho nástupcem jsem se stal já.“⁴⁶

Po návratu do Brna nastoupil Blažke skutečně na Vysokou školu zemědělskou, na které se však již z podstaty věci nemohl věnovat občanskému ani rodinnému právu, nýbrž se přeorientoval na právo zemědělsko družstevní a na otázky, které souvisely s vlastnictvím půdy. Poslední léta svého života strávil jako propagátor technické normalizace, k jejímuž rozvoji výrazně přispěl. Jednalo se především o zavádění technických norem do zemědělské velkovýroby a o jím propagovanou tezi, že technické normy jsou zároveň normami právními.⁴⁷ Jeho kolega z Vysoké školy zemědělské oceňoval Blažkeho pedagogické schopnosti následovně: „... je také výborným a oblíbeným učitelem. Pestrý a živý přednes, dokonalá řečnická technika a velmi srdečný vztah k posluchačům naplňuje posluchárny, kde přednáší.“⁴⁸

Jaromír Blažke při svém angažmá na brněnské právnické fakultě žádnou soustavnou vědeckou činnost nevyvíjel. Jeho publikační činnost nebyla zpočátku zaměřena vůbec na

⁴⁴ WEYR (aut.) – UHDEOVÁ (ed.). *Paměti 3. Za okupace a po ní (1939–1951)*. Brno: Atlantis, 2004, s. 134.

⁴⁵ Tamtéž, s. 137.

⁴⁶ KNAPP, V. *Proměny času: vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha: Prospektrum, 1998, s. 129.

⁴⁷ [Autor neuveden] *Kronika*, prof. JUDr. Jaromír Blažke, 24. srpna 1910 – 3. srpna 1966. *Acta Universitatis Agriculturae, řada D, Spisy fakulty provozně ekonomické*, 1968, č. 3, s. 353–354.

⁴⁸ ŠUBA, S. Životní jubileum prof. JUDr. Jaromíra Blažkeho, *Acta Universitatis Agriculturae, řada A, Spisy fakulty agronomické a zootechnické*, 1960, č. 2, s. 238.

obor občanského práva, nýbrž se jednalo především o články s hospodářskou a politickou tematikou, které publikoval v novinách. Kromě toho se věnoval popularizační činnosti také v rozhlase. Až když získal zkušenosti jako člen rekodifikačních komisí a přešel na pražskou právnickou fakultu, začal psát první skutečně odborné publikace. V rámci celostátní učebnice občanského práva, jež vznikla pod vedením Viktora Knappa, zpracoval obecnou část občanského práva a některé partie dědického, závazkového a rodinného práva.⁴⁹ Druhé vydání této učebnice, které vzniklo po jeho odchodu z pražské právnické fakulty, však již Blažkeho pasáže neobsahovalo a tyto byly nahrazeny textem jiných autorů.⁵⁰

Vlastní samostatnou větší práci publikoval Blažke v roce 1953 a věnoval se v ní majetkovému právu mezi manželi.⁵¹ V dané době se jednalo o aktuální téma v souvislosti se zavedením zákonného majetkového společenství, ovšem rozsahově se nejednalo o žádnou podrobnou vědeckou práci, nýbrž spíše o příručku o rozsahu 76 stran. Jejím pozitivem nesporně bylo, že se v ní Blažke na praktických případech z reálného života snažil přiblížit podstatu nové právní úpravy, kritizován byl však za to, že polovinu textu představoval úvod, historická a komparativní úprava, a tudíž se vlastní problematice mohl věnovat výrazně podrobněji.⁵²

V témže roce pak Blažke publikoval ještě práci z oblasti závazkového práva,⁵³ v níž pojednal o solidaritě v obligačním právu (korealitě) a problémech, které vyplývaly ze vzniku a zániku společných (koreálních) závazků. Kromě historického vývoje tohoto právního problému rozebral tyto otázky podrobně z hlediska občanského zákoníku z roku 1950. Největší Blažkeho samostatně zpracovanou práci z oblasti civilistiky představuje monografie *Náhrada škody v novém československém právu* vydaná v edici Nový právní řád,⁵⁴ v níž se věnoval praktickým otázkám odškodňovacího práva. Kromě praktického zaměření však tato kniha obsahovala i řešení teoretických otázek a přinesla zcela nové pojetí problému protiprávnosti a příčinné souvislosti v nauce o náhradě škody.

Ačkoliv Blažkeho současníci František Weyr a Vladimír Kubeš poukazovali na jeho odbornou nekompetentnost a vinili ho z podílu na zrušení fakulty, Ladislav Vojáček s více než sedmdesátiletým odstupem zhodnotil jeho činnost výrazně smířlivěji: „Možná spíše než vědcem byl propagátorem vědeckých výsledků. Je však třeba říci, že neobyčejně schopným a velmi pilným. Z jeho studií, učebních textů a popularizačních článků je zřejmé, že spolehlivě dokázal postihnout jádro problému a své logicky uspořádané myšlenky přitažlivou formou sdělit čtenářům. Tento rys jeho práce vyniká především v porovnání s jinými texty z padesátých let. Vyzvednout je třeba především to, že citlivě vnímal nové trendy ve vědě.“⁵⁵ Již méně je známo, že se Blažke v polovině padesátých let zasazoval a aktivně vystupoval za obnovení právnické fakulty v Brně. Tyto snahy však nebyly

⁴⁹ KNAPP, V. a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva: celostátní vysokoškolská učebnice*, 3. svazky. Praha: Orbis, 1953–1954.

⁵⁰ Viz úvod Viktora Knappa k druhému vydání KNAPP, V. a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek I. Obecná část – Práva věcná*, 2. vyd. Praha: Orbis, 1955, s. 5–6.

⁵¹ BLAŽKE, J. *Majetkové právo manželské*. Praha: Orbis, 1953.

⁵² SOBOTKA, J. Dr. Jaromír Blažke: Majetkové právo manželské. *Právník*, 1953, roč. 92, č. 7, s. 470–472.

⁵³ BLAŽKE, J. *Společné závazky: o nové pojetí koreality*. Praha: Orbis, 1953.

⁵⁴ BLAŽKE, J. *Náhrada škody v novém československém právu*. Praha: Orbis, 1954.

⁵⁵ VOJÁČEK – SCHELLE – TAUCHEN, *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. Díl 2., 1989–2019*, s. 307.

úspěšné.⁵⁶ Blažkemu však nelze upřít, že byl neuvěřitelně činorodým, všestranným a aktivním člověkem, což mělo přirozený vliv na jeho zdravotní stav. Zemřel 3. srpna 1966 ve věku nedožitých šestapadesáti let.

4. Občanské právo na obnovené právnické fakultě

4.1 Zřízení katedry občanského práva

Personální čistky provedené po únoru 1948 v právnických povoláních, realizace akce 77, tedy převedení 77 tisíc státních úředníků do těžkého a zbrojního průmyslu, a stanovování nízkých směrných čísel nově přijímaných studentů do prvních ročníků pražské a bratislavské právnické fakulty v padesátých letech měly za důsledek, že v šedesátých letech začal být pocíťován znatelný nedostatek právníků. Provedený průzkum jednoznačně konstatoval, že stávající dvě právnické fakulty nebyly schopné uspokojit požadavky praxe, které byly naléhavé především v justici a v národních výborech.⁵⁷ Kritizována však byla i úroveň podnikových právníků.

Diskuze o obnovení brněnské právnické fakulty vyvstaly v roce 1968 po neúspěšné snaze vedení Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (bývalé Masarykovy univerzity) o zřízení ekonomické fakulty. Politicky příznivou dobu Pražského jara se tak brněnská univerzita snažila využít pro své rozšíření. Po komplikovaných a vleklých jednáních a přípravách se podařilo právnickou fakultu v dubnu 1969 obnovit. V tomto procesu sehráli důležitou roli rovněž bývalí po roce 1948 propuštění profesori fakulty v čele s civilistou a právním filozofem v 50. letech z politických důvodů vězněným a později persekvaným Vladimírem Kubešem, který náležel mezi nejvýznamnější postavy z celého bývalého profesorského sboru.⁵⁸

V dubnu 1968 se v Brně sešli někteří členové profesorského sboru a rozhodli se prostřednictvím memoranda obrátit na nejvyšší státní představitele s žádostí o podporu ve věci znovuvytvoření právnické fakulty. V tomto memorandu nabídl Vladimír Kubeš, řádný profesor občanského práva a právní filozofie, že vybuduje Katedru obecné teorie státu a práva a bude působit na Katedře občanského práva; stejně tak se dal fakultě k dispozici profesor československého civilního řízení soudního Hynek Bulín.⁵⁹ Přípravná komise navrhla v listopadu 1968 vytvoření devíti kateder, které měly být podle původních předpokladů zřízeny již k 1. dubnu 1969 tak, aby mohly připravit přijímací řízení a výuku pro podzimní semestr. Pro katedru občanského práva se počítalo se třemi profesory a dvěma odbornými asistenty a jako případní uchazeči byli ze strany komise navrženi bývalý profesor a v dané době vědecký pracovník brněnské pobočky Ústavu dějin socialistických zemí

⁵⁶ K tomu podrobně viz VOJÁČEK, L. Glosa o důvodech zrušení brněnské právnické fakulty ve světle snahy o její obnovení v polovině padesátých let. In: KOTÁSEK, J. – ŠPAČKOVÁ, M. (eds.). *Pocta prof. Josefu Bejčkovi k 70. narozeninám*. Brno: Masarykova univerzita, 2022, s. 717–731 či PULEC, J. – KALENDOVSKÁ, J. *Obnovení Právnické fakulty MU. Universitas*, 1998, roč. 31, č. 3, s. 35.

⁵⁷ NA, fond MŠ ČSR, 514, ka. 510, důvodová zpráva k návrhu vládního nařízení o některých změnách v organizaci vysokých škol (prosinec 1968).

⁵⁸ K procesu obnovení brněnské právnické fakulty v letech 1968–1969 a roli Vladimíra Kubeše podrobně viz TAUCHEN, J. *Obnovení brněnské právnické fakulty v letech 1968–1969. Právník*, 2019, roč. 158, č. 1, s. 3–17.

⁵⁹ A MU, fond A I Rektorát nová manipulace, A II, ka. 7, druhé memorandum profesorského sboru právnické fakulty brněnské univerzity z 30. dubna 1968.

ČSAV Hynek Bulín (1908–1996), vědecký pracovník Ústavu státu a práva docent Josef Eliáš (1907–1997) a docent občanského práva procesního pražské právnické fakulty Vilém Steiner (1918–1997). Komise navržené kandidáty zřejmě o tomto svém návrhu informovala, protože když si Eliáš a Steiner přečetli 16. ledna 1969 v Rudém právu⁶⁰ inzerát, že rektor UJEP vyhlašuje konkurz na obsazení učitelských míst na pěti katedrách, obrátili se společným dopisem na rektorát univerzity s dotazem, kdy bude konkurz vypsán i pro katedru občanského práva, a zároveň projevíli svůj zájem.⁶¹

V lednu 1969 se Vladimír Kubeš stal předsedou přípravné komise pro obnovení fakulty a byl jedním z vážných kandidátů na prvního děkana fakulty. Z politických důvodů se jím však nestal a musel se spokojit pouze s funkcí proděkana pro vědu.⁶² Na základě doporučení vědecké rady UJEP vznikly na právnické fakultě v polovině srpna 1969 následující čtyři katedry a současně byli jmenováni jejich vedoucí: Katedra obecné teorie státu a práva a právní filosofie (vedoucí V. Kubeš), Katedra dějin státu a práva (vedoucí J. Cvetler), Katedra správní vědy a správního práva (vedoucí J. Pošváb) a Katedra teorie ústavy a ústavního práva (vedoucí V. Klokočka).⁶³ Jak je z tohoto výčtu zřejmé, jednalo se o katedry, jejichž předměty byly vyučovány v prvním a druhém ročníku studia. Jelikož nebylo možné z kapacitních důvodů zřídit a personálně obsadit všechny katedry hned v létě 1969, byly další katedry vytvářeny postupně tak, jak se pro ně dařilo najít odpovídající personální zajištění.

V letních měsících 1969 se zároveň ukázalo, že Vladimír Kubeš upřednostnil obory právní filozofie a právní teorii před občanským právem, kterému se již v tomto období po vědecké stránce nevěnoval, a po propuštění z vězení psal „do šuplíku“ výhradně práce z oblasti právní filozofie.⁶⁴ Ještě na přelomu let 1969/1970 stačil pro studenty brněnské právnické fakulty připravit skripta z teorie práva, ta však již vydána být nemohla.⁶⁵ Když musel Kubeš v důsledku normalizačních čistek na konci roku 1970 jako první učitel právnickou fakultu opustit (ostatně stejně jako v roce 1948), personální komise fakulty konstatovala, že „... při hodnocení jeho činnosti nelze přehlédnout tu okolnost, že se mu nepodařilo překonat své do značné míry idealistické názory na stát a právo. Nemůže být tedy dost dobře počítáno s jeho další pedagogicko-výchovnou činností na fakultě v tak politicky náročném oboru, jakým je teorie státu a práva a právní filosofie, což prof. Kubeš sám také uznává. Naproti tomu nemá však personální komise námitek, aby prof. Kubeš byl odborně využit jako vědecký pracovník v oboru občanského práva, čemuž jeho kvalifikace plně

⁶⁰ Rudé právo, roč. 49, č. 9, 16. leden 1969, s. 4.

⁶¹ A MU, fond A I Rektorát, osobní spisy, Josef Eliáš, sign. 821, ka. 37, dopis Josefa Eliáše a Viléma Steinera adresovaný Rektorátu UJEP z 21. ledna 1969.

⁶² KUBEŠ, V. (aut.) – TAUCHEN, J. (ed.). ... a chtěl bych to všechno znovu: filozofické vypořádání s pesimistickým světovým názorem, s. 203.

⁶³ A MU, fond A I Rektorát nová manipulace, A II, ka. 7, přípis prorektora UJEP Josefa Trtílka adresovaný děkanovi právnické fakulty čj. 2163/69 A I/3 A-10 ze 14. srpna 1969.

⁶⁴ Z oblasti soukromého práva připravil na přelomu šedesátých a sedmdesátých let nedokončené pojednání s názvem *Mezinárodní právo soukromé a procesní z hlediska praxe*; čtyřicetistránkový rukopis je uložen v Kubešově osobním fondu v Archivu Masarykovy univerzity.

⁶⁵ Vydány byly až před nedávnem z Kubešovy rukopisné pozůstalosti, viz KUBEŠ, V. (aut.) – TAUCHEN, J. (ed.). *Teorie práva a státu a právní filozofie*. Brno: Masarykova univerzita, 2024.

odpovídá.⁶⁶ Přes závěry této komise však Vladimíru Kubešovi nebylo umožněno, aby byl, byť jen v oblasti vědeckovýzkumné činnosti, zaměstnán na katedře občanského práva.

Z bývalého profesorského sboru byli kromě Kubeše v konkurzech přijati profesori Jiří Cvetler (1902–1991) a Jaroslav Pošvár (1900–1984). I Hynek Bulín se v létě 1969 ucházel o přijetí, avšak v počáteční etapě budování fakulty pro něj vzhledem k jeho specializaci na občanské právo procesní, které se vyučovalo až v druhé části studia, zatím nebylo k dispozici pracovní umístění a při konkurzu vypsaném na konci roku 1969 ho již krajský výbor KSČ neschválil. Bulín tak v následujících letech působil na právnické fakultě jen jako externí učitel. Z počátku vyučoval semináře z římského práva a latinu a do roku 1974 seminarizoval občanské právo hmotné a občanské právo procesní.

Katedra občanského práva byla zřízena v druhé vlně formování kateder v říjnu 1970, tedy rok po zahájení výuky. Celých dvacet let její činnosti v období socialismu bylo spojeno s jejími dvěma vedoucími a zároveň největšími osobnostmi oborů občanského práva hmotného a občanského práva procesního Josefem Eliášem a Josefem Macurem (1928–2002). První jmenovaný katedru zakládal a v nelehké době personálně obsazoval, druhý ji pak téměř šestnáct let formoval.⁶⁷

4.2 Občanské právo jako pedagogická disciplína

Katedra občanského práva byla od svého vzniku koncipována jako tzv. multikatedra, jenž zahrnovala šest oborů: občanské právo hmotné, občanské právo procesní, rodinné právo, hospodářské právo, pracovní právo a zemědělsko družstevní právo. V polovině sedmdesátých let, kdy proběhla reforma právnického studia, měla být rozšířena ještě o další dva předměty – úsekové ekonomiky, které měly být převedeny z celouniverzitního ústavu marxismu-leninismu na právnickou fakultu, a organizaci soudů a prokuratur, dosud zahrnutou v rámci výuky občanského práva procesního. Katedra občanského práva na rozdíl od ostatních kateder fakulty v polovině sedmdesátých let přesáhla optimální velikost. Stala se z ní organizačně složitá a funkčně neefektivní struktura, což vedlo k nerovnoměrnému rozvoji a problémům s personálním zajištěním některých předmětů. Paradoxně tyto problémy nejvíce postihly klíčový obor – občanské právo hmotné, kterému se z kmenových členů katedry věnovali pouze Josef Eliáš a ještě Jaroslav Turek (1927–2019), který však v roce 1975 přestoupil do Prahy na VŠ SNB. To způsobilo, že leader tohoto oboru s příslušnými vědecko-pedagogickými hodnotami poté až do pádu komunistického režimu chyběl.

Léta diskuzí o odpovědnosti samostatnosti hospodářského práva, která vyústila do přijetí hospodářského zákoníku, se promítla i do struktury kateder brněnské právnické fakulty. Jak uvádí ve svém retrospektivním článku o hospodářském právu v Brně její pozdější profesorka Jarmila Pokorná, „občanské právo bylo chápáno jako odvětví, které upravuje majetkové, a to zbožné peněžní vztahy, vznikající při výstavbě rozvinuté socialistické společnosti jednak v procesu uspokojování osobní spotřeby občanů, jednak v zahraničním obchodě, dále osobně majetkové vztahy a konečně ryze osobní vztahy, pokud se ve všech těchto vztazích uplatňuje princip právní rovnosti jejich účastníků. Z komplexu občanskoprávních vztahů byly vyjmuty hospodářské vztahy mezi socialistickými organizacemi

⁶⁶ Archiválie obsahující závěry personální komise je přetištěna v KUBEŠ (aut.) – TAUCHEN (ed.). ... a chtěl bych to všechno znovu: filozofické vypořádání s pesimistickým světovým názorem, s. 209.

⁶⁷ Ke katedře občanského práva viz podrobně VOJÁČEK – SCHELLE – TAUCHEN, *Dějiny Právnické fakulty Masarykovy univerzity 1919–2019. Díl 1., 1919–1989*, s. 374–378.

a socialistické vlastnictví, které se považovaly za předmět úpravy hospodářského práva. ... Přeloženo do lidského jazyka – občanské právo bylo chápáno zúženě jen jako právo regulující postavení občanů v majetkových vztazích sloužících potřebám jejich života, popř. sem bylo řazeno i právo autorské.⁶⁸ Hospodářské právo nebylo možno již považovat za část občanského práva, neboť oba obory se měly podstatně odlišovat v předmětu a metodě právní úpravy.⁶⁹

Začalo se vyžadovat, aby byl vedle katedry občanského práva vytvořen nový, samostatný a integrovaný celek, v němž by bylo hospodářské právo základním předmětem. Z tohoto důvodu děkan fakulty Josef Macur v roce 1975 navrhl rektorovi UJEP, aby se katedra občanského práva rozdělila. Na nově vzniklé katedře hospodářského práva byly zastoupeny předměty hospodářské právo, pracovní právo, zemědělsko družstevní právo a úsekové ekonomiky. Na katedře občanského práva tak zůstaly soustředěny již jen předměty občanské právo hmotné, občanské právo procesní, rodinné právo a organizace soudů a prokuratur. Rozdělení kateder tak umožnilo katedře občanského práva soustředit se a rozvíjet obory, které vzájemně souvisely.⁷⁰

Jednotné učební osnovy z roku 1978 spatřovaly základní cíl občanského práva hmotného v zajišťování uspokojování významné části hmotných a duchovních potřeb občanů, v rozvoji jejich tvůrčích sil, racionálním využívání a zvyšování rozsahu volného času, v rozvoji osobní sféry, a to vše v souladu s principy socialistického způsobu života. Občanské právo tak mělo činit tím způsobem, že upravovalo a chránilo vztahy mezi socialistickými organizacemi a občany, jakož i občany mezi sebou navzájem jako právně rovnými subjekty na základě a v mezích socialistické zásady „každý podle svých schopností, každému podle jeho práce“. Výuka občanského práva měla studentům poskytovat příležitost k tomu, aby správně chápali vztah individuálních a společenských zájmů a některé základní rysy socialistického způsobu života.⁷¹

Základním posláním studia rodinného práva bylo dosažení toho, aby student správně pochopil právní postavení občana v rodinněprávních vztazích, zejména v manželství, vzájemné vztahy rodičů a dětí a právní předpoklady socialistické a sociální funkčnosti rodiny. Občanské právo procesní představovalo jednu z nejvýznamnějších záruk socialistické zákonitosti v oblasti občanskoprávních, rodinných, pracovněprávních a družstevních vztahů. Sloužilo k ochraně a obnově ohrožených či porušených subjektivních práv občanů a socialistických organizací. Úkolem výuky občanského práva procesního bylo

⁶⁸ POKORNÁ, J. Vzpomínka na hospodářské právo. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, roč. 27, zvláštní číslo, s. 109–110.

⁶⁹ A MU, fond A 5 Právnická fakulta II, A I, ka. 1, návrh děkana právnické fakulty Josefa Macura adresovaný rektorovi UJEP týkající se návrhu na zřízení katedry hospodářského práva čj. 303/75-A I/3 A-10 z 28. dubna 1975; k tomu rovněž BEJČEK, J. Snesitelná těžkost nebyti/bytí obchodního práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, roč. 27, zvláštní číslo, s. 27–30.

⁷⁰ K výuce a pojetí občanského práva v období socialismu viz podrobně HURDÍK, J. Mezi občanským a soukromým právem. Systematické pojetí výuky na Katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, roč. 27, zvláštní číslo, s. 43–48.

⁷¹ Úlohou občanského práva v rámci socialistické společnosti a posouzením dialektiky zájmů v období rozvinutého socialismu a jejího odrazu v občanském a rodinném právu se zabývali v 80. letech i někteří členové katedry, viz k tomu HURDÍK, J. Úloha občanského práva v současné etapě budování socialismu. *Universitas*, 1989, roč. 22, č. 2, s. 21–23 či HURDÍK, J. – MACUR, J. Dialektické rozpory a socialistické právo. *Nová mysl*, 1988, roč. 42, č. 5, s. 42–51.

seznámit studenty se základy teorie procesního práva i s jednotlivými procesními instituty. Výuce občanského práva procesního předcházela výuka organizace justice a prokuratury. Ta měla studenty seznámit nejen s organizací, nýbrž též s posláním a činností významných orgánů jako soudů, prokuratury, státního notářství, advokacie, rozhodčích komisí ROH či družstev.⁷²

Vzhledem k personální situaci na fakultě procházely studijní (dobovou terminologií nazývané jako učební) plány každoročně neustálými změnami včetně umístění jednotlivých předmětů v rámci semestrů. Podíváme-li se např. na učební plán denního studia akademického roku 1970/1971, výuka občanského práva hmotného a rodinného práva probíhala ve 4. až 6. semestru s týdenní hodinovou dotací 3/1, 4/2 a 4/2 (přednáška/seminář), v 5. semestru začínala dvousemestrální výuka občanského práva procesního s týdenní hodinovou dotací 2/1 a 3/1.⁷³ Po provedené reformě právnického studia, jeho zkrácení na čtyři roky a zavedení jednotného učebního plánu v druhé polovině sedmdesátých let byla výuka občanského a rodinného práva zkrácena na pouhé dva semestry a posunuta do druhého ročníku se sníženou týdenní hodinovou dotací 4/1 a 3/2. Občanské právo procesní si oproti jeho sesterskému oboru svůj rozsah výuky téměř zachovalo (2/1 ve 4. a 5. semestru),⁷⁴ na což mohl mít vliv procesualista a tehdejší úřadující děkan Josef Macur. Počátkem osmdesátých let se začalo hovořit o provedení dalších změn. Po několikaletých diskuzích mezi čtyřmi právnickými fakultami bylo dosaženo shody na tom, že právnické studium bude trvat stále čtyři roky a že nově bude posílena výuka některých pozitivně právních předmětů. To se dotklo i katedry občanského práva, u jejíchž předmětů se zvýšila týdenní hodinová dotace. V případě občanského práva hmotného a rodinného práva to bylo nyní 4/2 a 2/4 (ve 3. a 4. semestru) a nově pak v posledním 8. semestru 1/2. Zařazení občanského práva hmotného do druhého ročníku tak umožnilo jeho navázání na římské právo. Občanské právo procesní zůstalo dvousemestrálním předmětem v každém semestru o rozsahu 2/2. Při srovnání s předcházejícím obdobím je zřetelné, že došlo k výraznému nárůstu seminární výuky obou předmětů.⁷⁵ Toto rozšíření výuky mělo „vyjádřit náročné úkoly předmětu při odborné přípravě studentů na počátku studia a jeho význam pro teoretickou i odbornou přípravu právníků“.⁷⁶

Již v jiných souvislostech jsem uvedl, že se obnovená fakulta potýkala s personálními problémy. Nízký počet profesorů a docentů pro jednotlivé obory v prvních letech neumožňoval, aby fakulta sama mohla být školicím pracovištěm aspirantů; byla tak v tomto ohledu odkázána na jiná pracoviště (především na pražskou a bratislavskou právnickou fakultu). V druhé polovině sedmdesátých let se fakultě podařilo dosáhnout přiznání statutu školicího pracoviště pro šest oborů, mezi něž náleželo občanské právo hmotné a procesní, takže se

⁷² A MU, fond A 5 Právnická fakulta II, D I–II, ka. 1, jednotné učební osnovy (1978), s. 61–68.

⁷³ *Seznam přednášek na Právnické fakultě ve studijním roce 1972/1973*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1972, s. 8.

⁷⁴ *Seznam přednášek na Právnické fakultě ve studijním roce 1977/1978*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1977, s. 27.

⁷⁵ *Seznam přednášek na Právnické fakultě ve studijním roce 1988/1989*. Brno: Universita J. E. Purkyně, 1988, s. 33–37.

⁷⁶ A MU, fond A 5 Právnická fakulta II, A III, ka. 8, návrh učebního plánu 1986–1990 (I. varianta) ze září 1985, s. 6.

brněnští civilisté a procesualisté mohli školit na domovském pracovišti. Garantem oboru a školitelem byl Josef Macur.

4.3 Personální obsazení katedry a vědeckovýzkumná činnost jejich členů

Jak již bylo uvedeno, v první polovině 70. let byla výuka občanského práva hmotného nejprve v gesci Josefa Eliáše a od roku 1971 i Jaroslava Turka. Když oba v polovině 70. let z Brna odešli, nebyl na fakultě tak vlastně žádný kmenový zaměstnanec, který by přednášel občanské právo hmotné a rodinné právo. Z tohoto důvodu byli pro přednášky využíváni externisté z pražské a bratislavské právnické fakulty, pro semináře pak soudci brněnských soudů či advokáti. Jelikož se po personální stránce nedařilo přilákat do Brna skutečnou osobnost daného oboru, fakulta si vychovala z absolventů prvních tří ročníků po obnovení fakulty své učitele, kteří nastoupili do aspirantury a zároveň na katedru jako asistenti. Mezi ně náleželi Josef Fiala, Jan Hurdík, Věra Korecká (občanské právo), Milana Hrušáková (rodinné právo) a Jaruška Stavínohová (občanské právo procesní). Aspirantkou na katedře byla ještě Alena Skřepková, která se však kandidátkou věd nikdy nestala. Před listopadem 1989 byl docentem jmenován Jan Hurdík a na docentku byla navržena Jaruška Stavínohová, ta byla ovšem jmenována až po revoluci.

Členové katedry občanského práva zastávali řadu nejrůznějších funkcí, ať již na fakultní, univerzitní či stranické úrovni nebo ve společenských organizacích. Především je nutné zmínit Josefa Macura, který v letech 1971–1973 vykonával funkci proděkana pro politicko-výchovnou práci a vědeckovýzkumnou činnost a poté dalších deset let stál v čele fakulty jako děkan. Funkci proděkana zastával i Jaroslav Turek. Politicky angažovaná byla v osmdesátých letech i většina ostatních členů katedry s výjimkou Věry Korecké, která byla nestraníčka. Několik členů katedry působilo také ve funkci soudců z lidu při Městském soudu v Brně⁷⁷ a intenzivně se věnovalo popularizační činnosti zejména prostřednictvím Socialistické akademie.⁷⁸

Katedra spolupracovala s katedrami občanského práva na pražské a bratislavské právnické fakultě či na družebních fakultách v socialistických zemích (Vratislav, Kyjev, Jena) a s právní praxí.⁷⁹ V 80. letech se členové katedry pravidelně zúčastňovali setkání kateder a v roce 1984 v Brně jedno setkání uspořádali.⁸⁰ Členové katedry občanského práva se aktivně zapojovali do řešení jak fakultních vědecko-výzkumných úkolů, tak do řešení úkolů státního plánu vědeckého výzkumu. Hned po konstituuování katedry věnovali pozornost především otázkám sociální a právní jistoty občanů v socialistickém státě. V dalších letech se jednalo se například o výzkumný úkol zaměřený na otázky postavení a funkce občanského práva procesního v systému práva socialistické společnosti, úkol Úloha občanského práva procesního při realizaci a ochraně majetkových a osobnostních práv občanů či Podstata a funkce odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch. V osmdesátých letech se výzkum na katedře věnoval právním garancím rozvoje osobnosti občana

⁷⁷ *Dvacet let právnické fakulty Univerzity Jana Evangelisty Purkyně v Brně*. Brno: UJEP, 1989, s. 83–84.

⁷⁸ A MU, fond A 5 Právnická fakulta II, A II, kart. 1 – Právnická fakulta v letech 1969–1975, s. 12.

⁷⁹ *Ročenka Univerzity Jana Evangelisty Purkyně (1976–1985)*. Brno: UJEP, 1986, s. 461.

⁸⁰ FIALA, J. Setkání kateder občanského práva. *Universitas*, 1985, roč. 19, č. 1, s. 70–72.

v rozvinuté socialistické společnosti. V roce 1980 katedra občanského práva organizačně zajistila oborovou konferenci ČSAV občanského práva v Ruprechtově u Vyškova.⁸¹

Publikační činnost jednotlivých členů katedry byla v porovnání s jinými katedrami fakulty poměrně rozsáhlá.⁸² První vedoucí katedry Josef Eliáš vytvořil pro výuku občanského práva hmotného třídílnou prozatímní učební pomůcku, která vycházela v letech 1971–1973.⁸³ Pod jeho vedením vyšla také celostátní učebnice rodinného práva.⁸⁴ Eliáš v době svého krátkého působení na brněnské právnické fakultě zkoumal právní otázky užívání bytů a výsledky své práce shrnul v monografii *Záruky právní jistoty některých uživatelů bytů*.⁸⁵

Značnou publikační aktivitou se vyznačoval Josef Macur, který se věnoval otázkám občanského práva procesního a jehož práce vždy vzbuzovaly mezi zainteresovanými širokou odezvu. Zpočátku své vědecké činnosti se zaměřil na rozbor institutu právní moci soudních rozhodnutí, do kterého se promítaly všechny základní otázky teorie civilního procesu. Výsledky své práce shrnul do dvou monografií: *Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí*⁸⁶ a *Občanské právo procesní v systému práva*.⁸⁷ V dalších letech se pak věnoval odpovědnosti a zavinění v občanském právu, dokazování a procesní odpovědnosti v civilním řízení a zaměřil se i na otázky spojené se správním soudnictvím.

O otázkách spojených s užívacím právem k bytům a problematice neoprávněného majetkového prospěchu pojednávala Věra Korecká.⁸⁸ Problematikou zneužití subjektivních práv se v druhé polovině osmdesátých let zabýval Jan Hurdík⁸⁹ a Josef Fiala se věnoval otázkám věcných práv (především věcných břemen).⁹⁰ V osmdesátých letech byla na katedře zpracována nejprve dvojdílná učebnice občanského práva,⁹¹ která byla po jejím přepracování doplněna ještě o třetí díl.⁹² Výuka rodinného práva byla na brněnské katedře

⁸¹ FIALA, J. Oborová konference ČSAV pro občanské právo hmotné, rodinné a občanské právo procesní. *Universitas*, 1981, roč. 14, č. 2, s. 77–79.

⁸² Přehled publikační činnosti členů katedry do roku 1989 je dostupný v bibliografii SCHELLE, K. *Bibliografie učitelů Právnické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně do roku 1989*. Brno: The European Society for History of Law, 2019, s. 143–158.

⁸³ ELIÁŠ, J. *Právo občanské (prozatímní učební pomůcka)*. 1. Část obecná. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971; *Právo občanské (prozatímní učební pomůcka)*. 2. Vlastnické a užívací vztahy. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1971; *Právo občanské (prozatímní učební pomůcka)*. 3. Právo oblažní. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1973.

⁸⁴ ELIÁŠ, J. a kol. *Rodinné právo*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1974.

⁸⁵ ELIÁŠ, J. *Záruky právní jistoty některých uživatelů bytů*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1972.

⁸⁶ MACUR, J. *Základní otázky právní moci civilních soudních rozhodnutí*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1972.

⁸⁷ MACUR, J. *Občanské právo procesní v systému práva*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1975.

⁸⁸ KORECKÁ, V. *Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981.

⁸⁹ HURDÍK, J. *Zneužití subjektivních občanských práv*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1987.

⁹⁰ FIALA, J. *Věcná břemena*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1989.

⁹¹ FIALA, J. – HURDÍK, J. – KORECKÁ, V. – HRUŠÁKOVÁ, M. *Občanské právo. I. a II.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

⁹² FIALA, J. – HURDÍK, J. – KORECKÁ, V. – HRUŠÁKOVÁ, M. *Občanské právo. I.–III.* Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.

občanského práva spojena s Milanou Hrušákovou.⁹³ Procesualistka Jaruška Stavínohová se věnovala vymezení sporného a nesporného civilního řízení.⁹⁴

Nebude panovat spor o tom, že mezi největší osobnosti katedry občanského práva v 70. a 80. letech náleželi oba její vedoucí Josef Eliáš a Josef Macur. Z tohoto důvodu se jim budeme v dalším textu věnovat podrobněji, v případě Josefa Eliáše však s akcentem na jeho krátké brněnské angažmá.

4.4 Josef Eliáš – opět nevyužitý potenciál, aneb když je upřednostněna ideologie před odborností

Josef Eliáš se narodil 27. května 1907 ve městě Dohé na Podkarpatské Rusi do židovské rodiny, která byla v období druhé světové války téměř zdecimována holocaustem. Josef Eliáš vystudoval reálné gymnázium v Berehově a v roce 1932 získal doktorát práv na Univerzitě Karlově v Praze. Po studiích pracoval jako advokátní koncipient v Chustu, kde v roce 1937 zahájil praxi jako samostatný advokát. Po okupaci Podkarpatské Rusi maďarskými vojsky byl však vyškrtnut ze seznamu advokátů a následně vězněn v různých koncentračních táborech.

Poté, co se mu v září 1944 podařilo uprchnout z pochodu smrti, připojil se ke Svobodou československému armádnímu sboru, s nímž se dostal do osvobozených Košic. Zde začal pracovat jako referent na Ministerstvu spravedlnosti, na němž se v dalších letech významně podílel na právnícké dvouletce, především pak na pracích na osnově zákona o zlidovění soudnictví.

Od roku 1953 působil jako soudce Nejvyššího soudu a člen jeho občanskoprávního kolegia. V této době se Eliáš odborně věnoval právním otázkám kolektivizace zemědělství, ochraně družstevního majetku a právní odpovědnosti v JZD. V roce 1956 přešel na pozici vědeckého pracovníka na Ústav státu a práva ČSAV, kde pokračoval ve výzkumu zemědělsko-družstevního a občanského práva. Eliáš byl aktivní rovněž v pedagogické oblasti, nejprve jako externí člen Katedry občanského práva a Katedry zemědělsko družstevního a pracovního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy. Na konci padesátých let úspěšně obhájil kandidátskou disertační práci, v roce 1964 byl jmenován docentem občanského a rodinného práva a v červnu 1968 mu byl udělen doktorát právních věd po úspěšné obhajobě doktorské disertační práce na téma *Společensko-ekonomické základy socialistického občanského práva*.

Na brněnskou právníckou fakultu nastoupil Eliáš k 1. říjnu 1970, i když nejprve jen na poloviční úvazek, neboť byl stále ještě zaměstnán v Praze na Ústavu státu a práva ČSAV. Na brněnské právnícké fakultě byl ihned pověřen vedením nově zřízené katedry občanského práva, kterou se mu následně podařilo vybudovat.

Josef Eliáš se v období socialismu nikdy nestal profesorem, přestože vědecká rada Právnické fakulty UK již v květnu 1969 navrhla jeho jmenování.⁹⁵ Tento proces nejprve značně zpomalilo a následně úplně zastavilo jeho vyškrtnutí z KSČ. Důvod spočíval v pasivitě ve

⁹³ Ze samostatně vydaných prací je možné zmínit HRUŠÁKOVÁ, M. *Základy teorie rodinného práva*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986 či HRUŠÁKOVÁ, M. *Rodinné právo. Zvláštní část*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

⁹⁴ STAVINOHOVÁ, J. *Problém diferenciacie řízení sporného a nesporného v socialistickém civilním procesu*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1984.

⁹⁵ A MU, fond A 1 Rektorát, osobní spisy, Josef Eliáš, sign. 821, ka. 37, životopis z 27. května 1970.

dříve vykonávané funkci předsedy Závodního výboru ROH na Ústavu státu a práva ČSAV v krizových letech 1968–1969. Ačkoliv se nedopustil žádných antikomunistických či anti-sovětských projevů, byl obviňován z toho, že nezabránil manifestační stávce či přijetí rezoluce z června 1969 odsuzující sovětskou okupaci. I když se proti těmto akcím veřejně vymezil, přesto prověřková komise to neakceptovala. Eliáš to vnímal jako osobní křivdu.

V roce 1971 brněnská fakulta opakovaně urgovala jeho jmenování, avšak neúspěšně. V žádosti fakultní ZO KSČ o urychlení procesu jmenování Eliáše profesorem byl hodnocen následujícím způsobem: „... v práci se s. Eliáš projevil na zdejším pracovišti jako ukázněný a uvědomělý zastánce socialistických idejí. Je všestranně vzdělaný, houževnatý, pilný, jeho pracovní elán je obdivuhodný. Má rozsáhlé jazykové znalosti. V osobním styku je skromný, přímý a ochotný. Má dobrý vztah ke spolupracovníkům a na pracovišti je oblíbený. Pro Právnickou fakultu UJEP je přínosem jak po stránce vědecko-pedagogické, tak po stránce osobní.“⁹⁶

Eliáš postupně ztrácel podporu a v roce 1973 oznámil odchod do důchodu, přičemž si stěžoval na špatné zacházení ze strany fakulty. V září 1973 však fakultu na naléhání děkana neopustil a dohodu o skončení pracovního poměru uzavřel až k 31. březnu 1974, kdy odešel do penze. Již předtím byl však rektorem odvolán z funkce vedoucího katedry údajně na základě závěrů komplexního hodnocení za rok 1972, aniž by to s ním bylo blíže projednáno. Ono odvolání z funkce nesl velice těžce a považoval to za důsledek zrušení členství v KSČ a nespravedlivý postih. V dopise rektorovi univerzity uvedl následující: „... vadí mi také celkový tón Vašeho rozhodnutí. Budoval jsem katedru ... od počátku. Mírnil jsem naprostý nedostatek učebnic vydáním kvalitních učebních pomůcek, jež se užívají dosud. Po celou dobu své činnosti v Brně jsem se snažil upevnit postavení fakulty jak v zahraničním, tak i domácím měřítku. ... Z celkového tónu Vašeho dopisu by však plynulo, že byl z funkce odvolán pracovník, který nijak nebyl na svém místě.“⁹⁷

I když se Eliáš věnoval celé řadě jiných oblastí, občanské a rodinné právo bylo jeho vlastním vědeckým oborem. V tomto hlavním oboru publikoval řadu knižních prací i časopiseckých studií a článků. Celkem vydal kolem 20 knižních publikací a přes 80 článků. Josef Eliáš byl mimořádně jazykově vespělý. Výtečně ovládal ruštinu, němčinu a maďarštinu, dohovořil se anglicky a částečně italsky a pravidelně se zúčastňoval mezinárodních konferencí k otázkám zemědělsko družstevního práva a rodinného práva v Budapešti, Bělehradu, Varšavě či Jeně. Publikoval pravidelně také v zahraničních časopisech, většinou v němčině či maďarštině, a byl proto znám svými publikacemi nejen v Československu, ale i v zahraničí. Josef Eliáš zemřel 6. května 1997.⁹⁸

⁹⁶ A MU, fond A 1 Rektorát, osobní spisy, Josef Eliáš, sign. 821, ka. 37, pracovně-politické hodnocení doc. dr. Josefa Eliáše, DrSc. z 27. dubna 1971.

⁹⁷ A MU, fond A 1 Rektorát, osobní spisy, Josef Eliáš, sign. 821, ka. 37, dopis Josefa Eliáše adresovaný rektoru UJEP Vojtěchu Kubačákovi z 25. března 1974.

⁹⁸ Podrobný životopis včetně výběrové bibliografie Josefa Eliáše viz TAUCHEN, J. Josef Eliáš. In: SCHELLE – TAUCHEN – HORÁK – KOLUMBER (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXIII. svazek, Biografie právníků A–J*, s. 441–444; HUSOVÁ, M. Eliáš Josef 1907–1997. In: *Biografický slovník českých zemí*, 15 sešit, Praha: Libri, 2012, s. 574–575 či POSPÍŠIL, B. K pětadesátinám doc. dr. Josefa Eliáše, DrSc. *Universitas*, 1972, roč. 5, č. 3, s. 90–92.

4.5 Josef Macur, největší osobnost obnovené brněnské právnické fakulty, jehož nejvýznamnější díla vyšla až po roce 1989

Josef Macur se narodil 5. července 1928 v obci Svatobořice-Mistřín u Kyjova v učitelské rodině. V letech 1934–1938 vychodil obecnou školu v Mistříně a po přestěhování rodiny do Hodonína navštěvoval místní reálné gymnázium, kde v roce 1947 úspěšně složil maturitu. Následně se zapsal ke studiu na Právnickou fakultu Masarykovy univerzity, avšak po jejím uzavření v roce 1950 byl nucen pokračovat na Právnické fakultě Univerzity Komenského v Bratislavě, kde v roce 1951 ukončil studium doktorátem.

Po studiích nastoupil jako podnikový právník v národním podniku Jihomoravská armaturka v Hodoníně (1951–1956). Poté vstoupil do služeb justice, kde strávil dalších 14 let. Začal jako právní čekatel u Lidového soudu ve Skalici a po sedmi měsících se stal soudcem Okresního soudu v Trenčíně, kde se věnoval občanskoprávní i trestní agendě (1956–1964). Od roku 1964 působil na Krajském soudu v Bratislavě, nejprve jako člen občanskoprávního odvolacího senátu, poté jeho předseda a v roce 1970 byl jmenován náměstkem předsedy Krajského soudu pro občanskoprávní úsek.⁹⁹

Během své soudcovské dráhy se Josef Macur začal intenzivně věnovat vědecké práci a publikoval řadu odborných článků, z nichž mnohé se týkaly právní teorie a občanského soudního řízení. V roce 1966 zahájil externí aspiranturu na Slovenské akademii věd pod vedením akademika Štefana Lubyho. Roku 1969 získal hodnost kandidáta právních věd (CSc.) obhajobou disertační práce *Zásada dispoziční v občanském soudním řízení*.

Na jaře 1969 se Macur přihlásil do konkurzu na odborného asistenta na katedru teorie státu a práva a právní filozofie obnovené brněnské právnické fakulty. Komise mu však vzhledem k jeho dosavadnímu zaměření doporučila katedru občanského práva, na niž byl v říjnu 1970 přijat. S touto katedrou byl spojen jeho další profesní život. Macur se brzy habilitoval a v roce 1979 byl jmenován profesorem. Zároveň od počátku sedmdesátých let zasedal ve vedení fakulty jako proděkan pro politicko-výchovnou práci a vědecko-výzkumnou činnost a v letech 1976–1983 jako děkan. V této roli se zasloužil o vybudování kvalitního pedagogického sboru a realizaci reformy právnického studia. Během své kariéry byl Macur členem celostátní oborové komise pro právo, vědeckého kolegia věd o státu a právu ČSAV i poradních orgánů ministerstev.

Macur byl autorem mnoha odborných děl, zmínit z této doby lze monografii *Občanské právo procesní v systému práva*, za niž v roce 1979 získal titul doktora věd (DrSc.). Jeho vědecká práce se vyznačovala důkladným propojením teorie a praxe, věnoval se například vztahu hmotného a procesního práva nebo otázkám civilního řízení. Publikoval desítky článků a knih. Byl spoluautorem celostátního komentáře k občanskému soudnímu řádu.¹⁰⁰ Ve své vědecké činnosti volil Macur i témata, která byla dosud již mnohokrát zpracována, a přesto v nich dokázal najít nové problémy a dospět k novým řešením.¹⁰¹ Nezalekl se zpracovat ani dobově ožehavá témata, jako byla např. problematika správního soudnictví.¹⁰² Pro Macura bylo charakteristické, že dokázal prezentovat komplexní pohled na

⁹⁹ A MU, fond A 1 Rektorát, osobní spisy, Josef Macur, sign. 486, ka. 16, životopis [nedatováno].

¹⁰⁰ HANDL, V. – RUBEŠ, J. a kol. *Občanský soudní řád: komentář. I. díl*. Praha: Panorama, 1985.

¹⁰¹ Jako příklad může sloužit monografie MACUR, J. *Soudnictví a soudní právo*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1988.

¹⁰² MACUR, J. *Správní soudnictví*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1986.

hmotněprávní i procesněprávní problematiku, přitom obě tyto stránky nijak nesměšoval, nýbrž je citlivě rozlišoval a zároveň v nich viděl jejich nerozlučnou souvislost.¹⁰³

Ve své vědecké práci se Macur zabýval zejména teorií civilního procesu, avšak se širším zaměřením na teoretické otázky systému práva i na teorii občanského práva hmotného a příbuzných právních odvětví. Macur přecházel od řešení konkrétních problémů z oblasti občanského práva procesního nejen k obecným otázkám procesní teorie, nýbrž i k obecným otázkám širšího dosahu, které vybočovaly z rámce občanského soudního řízení.

Macurovo dílo se vyznačovalo aktuálností výběru tematiky, teoretickým přístupem ke zpracování zvolených témat, avšak s všudypřítomným zřetelem k potřebám praxe. Lze jistě souhlasit s Janem Hurdíkem, že „Macurovo vědecké dílo, které po dvacet let profilovalo katedru občanského práva, do značné míry překonalo dobové politické a doktrinální sevření a vytvořilo předpoklady pro soudobé dotváření konceptu systému práva, který – pravda – nebyl přijat československou legislativou 70. a 80. let 20. století a do zásadního uspořádání struktury výuky byl promítnut pouze zčásti. Jako vědeckému konceptu se mu však dostalo uznání vědeckou civilistickou frontou bezprostředně po jeho publikaci a jeho doktrinální myšlenky výrazně ovlivnily obsah přednášek občanského práva hmotného i občanského práva procesního na brněnské katedře již před rokem 1989.“¹⁰⁴

Josef Macur byl respektovaný pedagog, jeho vztah ke studentům byl hodnocen jako vstřícný a podporující. Často se účastnil diskuzí a debat se studenty, kteří oceňovali jeho ochotu sdílet zkušenosti a odborné znalosti.¹⁰⁵ V roce 1990 se Josef Macur rozhodl odejít do předčasného důchodu, což mu umožnilo věnovat veškerý svůj čas vědecké činnosti. Právě v 90. letech Macur napsal své nejlepší práce, kterou jsou dodnes vysoce ceněny. Josef Macur zemřel 15. března 2002 ve věku 74 let.¹⁰⁶

5. Závěrem

Vývoj oboru občanského práva na brněnské právnické fakultě v období socialismu představuje významnou kapitolu nejen v dějinách právní vědy, ale je důležitý i pro pochopení proměn vysokého školství a ideologických vlivů, které na ně působily. Tato studie ukázala, jak zásadní politické a společenské změny ovlivnily právnické vzdělávání a formování vědeckých kapacit.

Právnická fakulta po jejím obnovení v roce 1969 z ideologických důvodů zcela promarnila potenciál, který Vladimír Kubeš a Josef Eliáš nabízeli. Oba disponovali mimořádnými odbornými schopnostmi a zkušenostmi, jež mohly zásadně přispět k rozvoji oboru občanského práva hmotného. Politické restrikce a čistky však znemožnily jejich další působení na fakultě. Pro československé právnické fakulty se Vladimír Kubeš podruhé stal personou

¹⁰³ SPÁČIL, J. – LAVICKÝ, P. K nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura. In: LAVICKÝ, P. – SPÁČIL, J. (eds.). *Macurův jubilejní památník: k nedožitým osmdesátinám profesora Josefa Macura*. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 9–11.

¹⁰⁴ HURDÍK, J. Mezi občanským a soukromým právem. Systematické pojetí výuky na Katedře občanského práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2019, roč. 27, zvláštní číslo, s. 48.

¹⁰⁵ FILIP, J. Prof. JUDr. Josef Macur, DrSc. Nekrolog. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, roč. 10, č. 1, s. 1.

¹⁰⁶ Podrobný životopis včetně výběrové bibliografie Josefa Macura viz TAUCHEN, J. Josef Macur. In: SCHELLE – TAUCHEN – HORÁK – KOLUMBER (eds.). *Encyklopedie českých právních dějin, XXIV. svazek, Biografie právníků K–Ř*, s. 390–392.

non grata, zatímco vídeňská právnická fakulta ho v druhé polovině 70. let přijala s otevřenou náručí a využila jeho pedagogického a vědeckého potenciálu.

Po odchodu Josefa Eliáše a Jaroslava Turka byl obor občanského práva hmotného v Brně až do konce 80. let ochuzen o výrazné osobnosti. Přesto se díky spolupráci s externisty z pražské a bratislavské právnické fakulty podařilo dosáhnout kvalitních pedagogických výsledků a obor se začal vědecky rozvíjet. V 90. letech vědecky dospěli a lídry a klíčovými osobnostmi tohoto oboru se stali Jan Hurdík a Josef Fiala, kteří významně ovlivnili jeho podobu v Brně na dalších téměř 30 let.

Dějiny občanského práva v Brně nabízejí nejen obraz odborného a pedagogického vývoje, ale i širší pohled na společenské souvislosti. Jsou připomínkou toho, jak úzce jsou právní věda a vzdělávání spjatý s politickými změnami, a varováním před ošidností snah zbavovat se kvalitních osobností pouze na základě jejich politických postojů či odlišných názorů.